

NÉHÁNY ADAT BALASSI BÁLINT ÉLETÉHEZ ÉS MŰVEIHEZ

1. Eckhardt Sándor széleskörű kutatásai után az első magyar költő életéről újat mondani már alig lehet. Mégis a levéltárakban itt-ott akadnak még morzsák, amelyek az eddigi kutatások eredményét némileg kiegészítik. Így pl. Eckhardt említi, hogy Balassit 1575-ben az erdélyiek, Hagymássy Kristóf kővári katonái elfogták, amely tényről Istvánffy is megemlékszik.¹ Istvánffy leveleiből a vonatkozó részeket Eckhardt ismeri, ámde figyelmét elkerülte Istvánffy 1575. július 31-én Bécsben kelt és a körmendi levéltárban megvolt levelének következő része:

»Passa Budensis scribit archiduci, esse in suis manibus captivum filium Joannis Balassa per Transilvanos ei missum, si est credibile, quod hactenus credere vix potui«.

Nem tudjuk ellenőrizni, hogy a budai pasa valóban írt-e efféle Ernő főhercegnek, de ha tényleg ezt írta, akkor hazudott. Istvánffynak tehát igaza volt, mikor azt írta, hogy ezt a híresztelést alig lehet elhinni, mert Hagymássy Balassi Bálintot a töröknek nem adta ki, hanem szabadon eresztette.

2. 1588 tavaszán Eckhardt szerint Bálintot kinevezték Érsekújvárra hadnagynak, ahol kapitánya és főnöke Samaria de Specia Casa lett, akivel Bálint csakhamar összeveszett és Érsekújvárról távoznia kellett.² Úgy látszik Balassi ebben és más ügyben 1588. január vége felé vagy február legelején Ernő főherceghez supplicatit adott be, mert 1588. február 16-án a főherceg nevében Balassihoz végzést intéznek, mely eredetiben a következőképpen hangzik:

»Serenissimus archidux Austriae Ernestus, dominus noster clementissimus magnifico Valentino Balassa ad suam supplicationem benigne respondendum esse censuit: Suam nimirum serenitatem ne nunc quidem videre, qua ratione commoda eius postulationibus hoc tempore posse satisfieri.

De officiolatu enim Zeolesiensis cameram, ad quam id negocium necessario erectum fuisset, nondum deliberasse nec proposuisse, hinc suam serenitatem quoque nihil certi promittere ac statuere posse.

Eandem fere rationem esse stipendiorum equestrium in Vywar. Eos enim, qui iam quidem expensae ibidem meruissent aegerrime laturos, si aliquot equites praeter legitimam causam ipsis adimerentur ac alii cuiquam assignarentur. Praeterea hoc etiam considerandum occurrere, ipsum Balassam tali facto multum odii ac malevolentiae sibi procul dubio hinc inde apud milites Vyvarienses, et eos quidem veteranos constaturum esse. Quapropter suam serenitatem illam benigne exhortandum ducere, ut eousque aequo ac patienti animo subsistat, donec lustratio confiniorum regni iam instans suscepta fuerit. Tunc quidem dominis commissariis iniunctum iri, ut omnem animum ad eius promotionem, quantum res et status Vyvariensis vel alterius alicuius loci passurus sit, sedulo intendant ac suam serenitatem referant. Quos quidem commissarios ipsemet etiam postmodo adire ac monere poterit.

De reliquo suam serenitatem illi benigna gratia propensam esse.

Viennae 16 february 88.

Kívül más írással: Supplicationes Valentini Balasa, Petev et aliorum, quos ex aula ad commissarios direxerunt. — Nichl.

Pro commissariis.

A körmendi levéltárban levő ezen végzésben tehát Balassával tudtják, hogy a főherceg most sem látja, hogy kéréseit milyen megfelelő módon tudná kielégíteni.

A második bekezdésben szó van egy szállósi officiolátusról, azonban közelebbi megjelölés nélkül ma már azt sem lehet eldönteni, hogy itt melyik Szállós tisztségéről van szó, mert Szállós nevű helységek Nógrád, Bars és Nyitra vármegyékben is valának. E szállósi tisztség ügyében a döntés úgy látszik a magyar (vagy szepesi) kamara kezében volt, ez azonban ez ügyben ekkor még sem nem tanácskozott, vagy döntött, sem előterjesztést nem tett, így tehát a főherceg sem biztosat ígérni, sem rendelkezni nem tudott.

A leirat harmadik bekezdése az érsekújvári lovas zsoldosok valami előttünk ismeretlen ügyét említi, amelyből kifolyólag az érsekújvári katonák és veteránok részéről Balassát sok

¹ Eckhardt Sándor: *Az ismeretlen Balassi Bálint*. Bp. 1943. 58—59, és 235. l.

² Eckhardt: *I. m.*, 163. l.

gyűlölet és rosszindulat érte, felhívja tehát a főherceg, hogy várja meg türelmesen, míg az ország határainak jelenvaló szemléje megtörténik. Addig is a commisszárius uraknak meghagyatik, hogy amennyiben Érsekújvár vagy más helység ügye és állapota engedi, mindenképpen igyekezzenek kinevezéséről (vagy előléptetéséről) gondoskodni és a főhercegnek erről jelentést tenni. Úgy látszik, hogy az érsekújvári katonaság és Balassi közti ismeretlen és ez utóbbira nézve kellemetlen ügy valahogy tisztázódhatott, mert 1588 tavaszán Balassi elnyerte az érsekújvári hadnagyságot, amelyet azonban a Samariával támadt viszály miatt csakhamar ott kellett hagynia.

3. Jelen sorok írójának félszázados kutatásai során többek közt sok XVII—XVIII. századi régi könyvtár katalógus került a kezébe, azonban e jegyzékekben Balassi könyveiről igen ritkán történt említés. Így pl. 1604. aug. 25-én Galgóczon inventálták a tanult és intelligens Török Balázs könyveit, és ezek közt 62. tételszám alatt meg volt Balassinak »Betegh lelkeknek való feües kerteczek« című könyve.³ 1645. április 6-án összeírták a Makovicza várában levő könyveket, és itt a »harmadik alsó fiukban« meg volt: »Balassi Bálint énekes könyve No 1.«⁴

1687. május 28-án leltározzák és felértékelik Keczer Gábor könyveit és itt meg volt: »Valentini Balassy Canciones«, amelyet 20 dénárba becsültek.⁵

1704-ben összeírták a turóczy jezsuita residencia könyvtárát és ebben ekkor meg volt: »Balassa Valentini: Cantiones Hungaricae. Leutschoviae 1674.«⁶

Ami végül a Batthyányak németújvári könyvtárát illeti, a körmendi levéltárban megvan Batthyány Ádámnak 1651. szept. 17-én készült és a németújvári várban »egy fekete Alamariumban léüeo keönyveinknak az Cathalogusa«, melynek 17. számú tétele:

»Gyarmathi Balassa Bálinthnak Thirsisnek Angelicával, Sylvanusnak Galatheával való szerelmekről szép magyar Comedia« című könyve.

Ugyancsak Ádám följegyzí 1656. január 1-én, hogy: »Az kis író házunkban való armariumban« Németújváron mifele könyvek vannak. Itt a 12. tétel szám alatt: »Balása Balintnak Istenes Éneki — 1.« példányát találjuk.

Természetesen nincs kizárva, hogy a könyvtárak jegyzékeiben Balassi könyvei itt-ott a szerző megnevezése nélkül, esetleg: Liber Cantionum, vagy Liber Poematum címen lettek elkönyvelve, azonban ezekre a szerző ismerete nélkül nem foghatjuk rá, hogy Balassi költeményes könyvei voltak.

*

Iványi Béla, a nagyérdemű történetíró és levéltáros fenti jegyzete számos érdekes adattal gyarapítja Balassi Bálint életére és munkásságára vonatkozó ismereteinket.

Az 1. sz. közlésre nézve teljesen igaza van, hogy a budai basa hazudott, mert azzal, hogy Hagymássy Kristóf elfogta Balassi János fiát, az még nem került az ő kezére. Részletesen ismertettük azt a sikeres küzdelmet, melyet Báthory István fejedelem folytatott a szultánnal szemben, hogy a fiatalembert ne kelljen kiadnia (vö. Uralkodók harca a fogoly Balassi Bálintért, Irod. tört. 1950, 60).

2. Az itt közölt leirat jól ismert ügyre vonatkozik. Éppen Iványi Béla fedezte fel a körmendi levéltárban és engedte át nekem közlésre B. B.-nak erre vonatkozó leveleit (Kritikai kiad. 32. és 33. sz. levél). A leirat nem Balassihoz szól, hanem a kamarai biztosokhoz, mert Balassi a leiratban mint harmadik személy szerepel. A komárommegyei Szőlősről van itt szó, melyért B. B., akit a haditanács Érsekújvárbán akart alkalmazni, bizonyos váltságpénzt hajlandó lett volna lefizetni. A leirat arra az előttünk ismeretlen kérvényre vonatkozik, melyről B. B. Ungnád Dávidhoz, a haditanács elnökéhez, neki személyes jóbarátjához intézett levelében említést tesz. (»De quinquaginta aut quadraginta equitum stipendiis in Wywar ordinandis cum nihil responsi haberem, libuit hanc denuo supplicationem ea de re contexere.«) Egészen új előttünk az a kijelentése a leiratnak, hogy az alkalmazásnál és a szállósi ispánság odaítélésénél figyelembe kell venni, már előre mennyi gyűlölet és rosszindulat veszi körül Újváron Balassi Bálintot, még az idősebb katonák között is. Ez a rosszmájúság csak fokozódhatott a Samariával kitört botrány után, amikor Eperjes vidékén újvári katonákkal találkozva összeszóalkozott velük és erőszakot alkalmazott rajtuk (vö. Dézsi L. B. B.-kiad. 620.), de amiről közelebbit mai napig sem tudunk. Az itt közölt kérvényen B. B. neve mellett egy Pető is szerepel, aki alighanem azonos avval a Petővel, akit az Ungnádhoz írt levelében említ (kiad. 364. 1.).

³ Orsz. Levéltár Neo Rög. Acta fasc. 353 nro 35. — Szabó: *Régi m. könyvtár*, I. k. 47. és 86. lapján jelzi, hogy B. ezen könyve Krakkóban 1572-ben és 1580-ban jelent meg, hogy itt melyik kiadás értendő, a katalógusból nem tűnik ki.

⁴ Eredetije a tolcsvai Bónis család levéltárában.

⁵ Orsz. Levéltár: Urb. et Conscr. fasc. 79, nro 24.

⁶ Orsz. Levéltár: Jesuitica Tyrnav. fasc. 22, nro 49. Megjegyzendő, hogy Szabó ennek a könyvnek 1574. évi löcsei kiadását nem ismeri.

3. Igen nevezetes adata Iványinak, hogy Makovica, vagyis Zboró várában még megvolt »Balassi Bálint énekes könyve« 1645. április 6-án. Ez a vár tudvalevőleg Balassa András birtoka volt, felesége Mérey Anna révén, aki korábban Serédy Gáspárné volt. Ez a leltári adat tehát először ad hírt nekünk arról, mi lett Balassi Bálint sajátkezű verseskönyvével a költő halála után, mert nem lehet kétséges, hogy arról van itt szó. Ha ez a leltár a tolsvai Bónis-család levéltárából került elő, talán a könyv is itt nyomozható.

Érdekes adat az is, hogy a turóci jezsuita rendházban megvolt a költő verseinek egy 1674. eddig ismeretlen lőcsei kiadása, mely nyilván az 1670. második lőcsei kiadásnak újnymata lehetett.

De a legnevezetesebb lelete Iványinak a Batthyány Ádám 1651. levéltárában szereplő Balassi-könyv. Ezzel Iványi kezünkbe adta az eddig *Credulus és Julia*, majd *Julia-pásztor-dráma* néven elnevezett kiadványtörödékek eredeti címét. A címben szereplő Thirsis ugyanis azonos a drámában szereplő *Credulus*-szal, mint ezt Waldappel József kimutatta (Irt. Közl. 1937, 261). A címből megtudjuk azt is, hogy a drámában Julia alatt tulajdonképpen egy bizonyos Angelica rejlik, mintahogy *Credulus* neve Thirsist takarja. Másrészt igazolódik az olasz minta, Castelletti *Amarilli*-jének adatai alapján, hogy a versenytárs Sylvanus kénytelen beérni Angelica-Julia helyett az olasz Tirreniának megfelelő Galateával. Bizonyítást nyer az is, hogy a töredékben rövidített szereplő *Gal.* valóban Galateára egészítendő ki. Csak sajnálhatjuk, hogy ezen a szűkszavú címlapkivonaton kívül még a kiadás helyét sem kapjuk meg. De ezek után vajon kétségbeesett vállalkozás volna a németújvári könyvtár sorsát kinyomozni és esetleg a teljes példányt felkutatni?

Az irodalomtörténetírás mindenesetre addig is örömmel veheti tudomásul, hogy Balassi Bálintnak eddig névtelen drámája legalább ezen túl már igazi nevével szerepelhet az irodalomtörténetben. A címből megtudhatjuk azt is, hogy a szerző művét »magyar komédiá«-nak szánta, vagyis Balassi tudatosan akarta megteremteni a magyar nyelvű színműírást azzal, hogy Castelletti pásztor-dramáját magyar nyelvre alkalmazta, saját költeményeivel megtűzdelve.

E. S.

GYÖRY JÁNOS

IGAZÍTÁSOK BALASSI SZÖVEGÉHEZ

Eckhardt Sándor filológiai útmutatásokkal gazdagon ellátott Balassi-kiadásából igen tarka képet nyer a kutató a szöveg kritikai helyreállításának nehézségeiről. Eckhardt számtalanszor kiigazította az értelmetlen vagy nem rímelő sorokat, a gyér és helyenként gondatlanul másolt kéziratok azonban nem egy esetben tették lehetetlenné a költő eredeti szövegének kiigazítását. Nem kevésbé nehezíti még a filológus munkáját magának Balassinak technikája, amely állandó fejlődés jegyében áll s legérettebb darabjaiban a formai virtuozitás magasságaiban szárnyal. Így tehát a szövegkritikusnak ügyelnie kell arra is, nehogy kezdetleges rímtechnikájú verseire a már virtuóz Balassi tiszta rímeit erőltesse rá. Fejlődése azonkívül nem bontható mereven lezárt korszakokra s így nehéz megállapítani, vajon hol húzódik az a határ, amelyen túl rímei már tiszta rímek, jellegzetes a-a-b—c-c-b—d-d-b rímelosztása pedig már teljességgel következetesnek tekinthető.

Több esetben csak a hiba jelenlétét tudjuk megállapítani, de kiigazítani nem áll módunkban. Az itt következőkhöz hasonló verssorokkal kapcsolatban:

*Minden kemenségét,
nagy idegenségét
jó kedvre fordította,
Hozzád gyűlölségét,
nagy idegenségét
anyám meglágyította (44.)**

Eckhardt Sándor rámutat, hogy ugyanazon kifejezés (»nagy idegenségét«) gépies ismétlődése a retorikailag iskolázott és érzékeny költőnél nyilvánvalóan a másoló rovására írandó. Az

* A továbbiakban az Eckhardt-kiadás (Balassi Bálint Összes Művei. I, Bpest 1951) vers-sorszámait vagy lapszámait idézem.